

A FEHÉRVÁRI ÚTI AVAR KORI TEMETŐ RÖVID EMBERTANI JELLEMZÉSE

BEVEZETÉS

Az avar kor tarka ethnikumának megismeréséhez feltétlenül szükséges, hogy a régészetileg jól kiásott avar sírok csontanyagáról is adatközlő publikáció készüljön. Ezen adatközlés még akkor is szükséges — mint jelen esetben —, amikor csak töredékes temetőről van szó.

Embertani vizsgálatra 34 egyéntől származó csontanyag állott rendelkezésemre. A csontanyag általában közepes megtartású volt. Mosása és restaurálása után a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének felvételi lapjai szerint kerültek vizsgálat alá. Ez a cikk e vizsgálatok morfológiai részét tartalmazza. A méreteket a nemzetközi szabványok szerint végeztem R. Martin¹ alapján.

ÉLETKORMEGOSZLÁS

A sírokban eltemetett egyedek életkorát a csontokból morfológiai ismérvek alapján számítottam ki. Ilyen ismérvek a következők voltak: 1. Koponyavarratok külső felszínének elcsontosodása Vallois szerint², 2. Fogak kopásfoka Körber sémái szerint³, 3. Combcsont és felkarcsont proximális epiphysisének erővonalai Harsányi—Nemeskéri szerint⁴. 4. Szeméremcsont szeméremfelszínének alakváltozása ugyancsak Harsányi—Nemeskéri⁵ szerint. 5. Gyermekeknél igen jó életkormeghatározó ismérv a fogak kibúvási rendje ezt Balogh táblázata alapján állapítottam meg. Az egyes életkormeghatározó ismérvek megállapítása után azokat átlagoltam, és így adtam meg a vizsgált egyén életkorát. Funkcionális, pathológiás státust egyetlen esetben sem tapasztaltam.

A vizsgált temetőrészen az átlagos életkor: 32 év 6 hónap. A vizsgálatra került egyedek száma 34 sírból 34 egyed, kettős sír nem volt, és mindegyik sírban maradt vizsgálatra alkalmas csontanyag. Ha az átlagos életkort férfiakra és nőkre bontjuk úgy, hogy a meghatározatlan nemű gyermekek 50%-át a férfiakhoz és 50%-át önkényesen a nőkhöz soroljuk, akkor a temetőrészen talált nők átlagos életkora: 32 év és 9 hónap, a férfiak átlagos életkora: 29 év 1 hónap. Ez az életkori átlag nagyvonalakban megfelel a VII—VIII. századi európai átlagnak⁷. A temetőrészen belüli életkor szerinti megoszlás a következő:

Ezen rövid összeállításból is kitűnik, hogy egy nagyobb temetőnek kisebb részével állunk szemben, azzal a részével, ahonnan hiányoznak az újszülöttek és gyermekek (ez népvándorláskori ethnikumoknál 40% körül szokott mozogni). Ugyanakkor egyetlen senilis egyed csontváza sem került elő.

NEMMEGHATÁROZÁS

Hasonlóan az életkormeghatározáshoz a nemi differenciát is morfológiai jelek alapján állapítottam meg, egyetlen

Életkorcsoport		férfi	nő	meghatározatlan
újszülött	0—1 év	—	—	1
infans I.	1—7 évig	—	—	2
infans II.	7—14 évig	1	1	3
juvenis	14—20 évig	1	4	—
adultus	20—40 évig	4	2	—
maturus	40—60 évig	6	9	—
senilis	60—x évig	—	—	—
Összesen:		12	16	6 = 34 egyed

esetben sem volt szükség a csont citráttartalmának kémiai vizsgálatára. A nemmeghatározó ismérveim a következők voltak⁸:

Koponyán: agykoponya általános alakja, homlokdudorok és falcsonti dudorok fejlettsége, csecsnyúlvány nagysága és fejlettsége, tarkóvonalak érdessége és fejlettsége, csontos szemöldökív és glabella nagysága állcsúcs alakja, állkapocság szöge, állcsonti tüske fejlettsége, állkapocstest magassága.

Vázcsontokon: hosszúcsontok izomtapadási felszíneinek fejlettsége, felkarcsont és combcsont fejének nagysága, medencecsonti nagy-bevágás szélessége.⁹

Mіндеzen ismérvek alapján 6 gyermek nemétk ivéve meg lehetett határozni nembeli hovatartozásukat. Felnőtt egyedek közül 12 volt a férfi és 16 a nő. Ez a különbség nemcsak a népvándorlaskorban, hanem általában a történeti korból származó emberanyagánál ermészetes és általános, a férfiak egyrésze lakóhelyétől távolabb, harc vagy vadászás közben pusztul el. A két nem közötti számbeli különbség az avar korban más temetőknél is általános.

Ha az egész temető „szexualizáltságát” vizsgáljuk, döntően „nőies jellegek” állapíthatók meg. Ez tükröződik az átlagos igen alacsony termetben éppúgy, mint a másodlagos nemi jellegeknek férfiaknál is kismértékben való fejlettségében (pl. csecsnyúlvány, glabella, combcsont- és felkar-fejnél stb.). A másodlagos férfias nemi jellegeknek kismértékű jelentkezését magyarázza a mongolid jellegeknek számos típusban való több-kevesebb mértékű jelentkezése.

METRIKUS ADATOK ÉRTÉKELÉSE

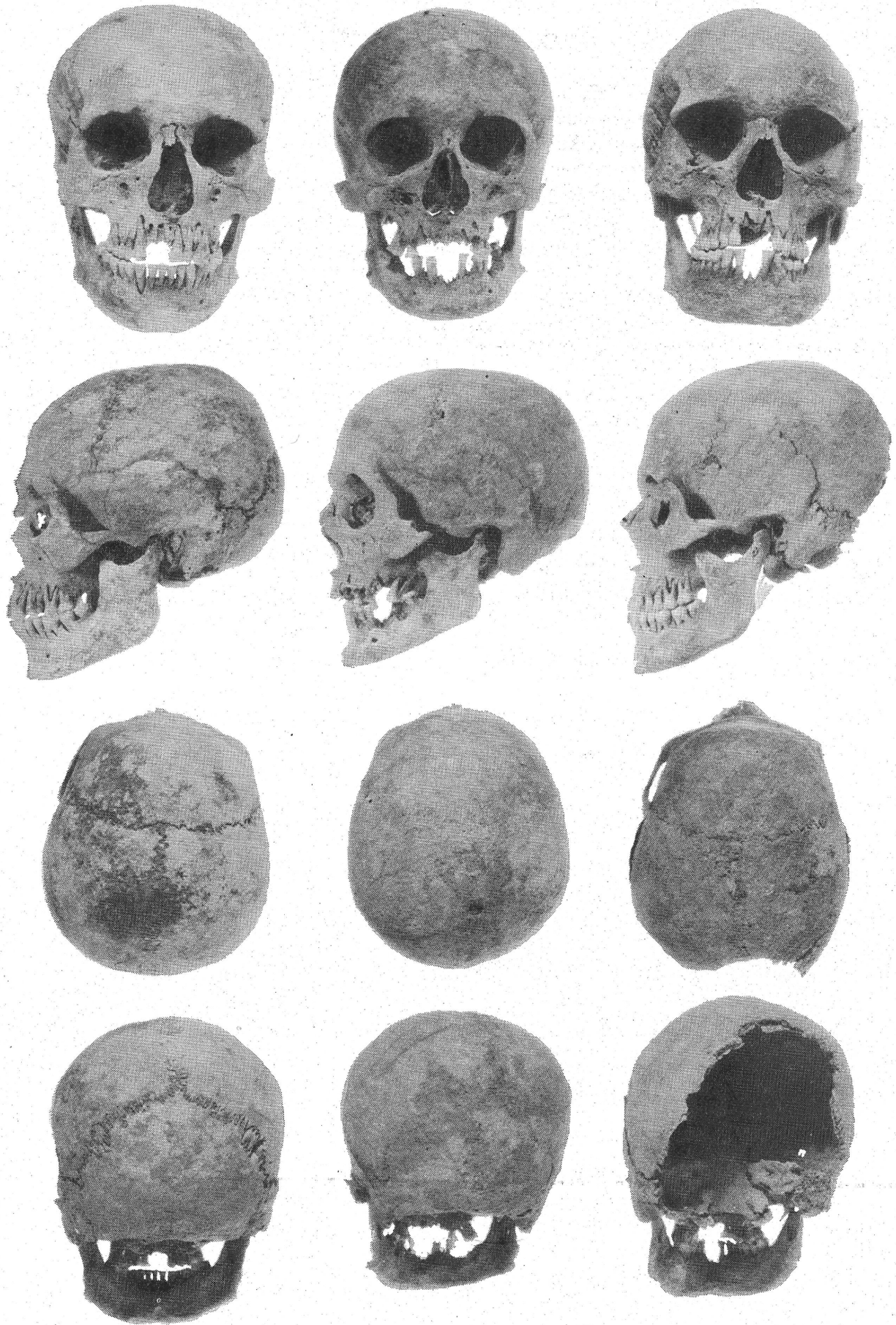
A feldolgozásra került egyedek metrikus adatait R. Martin¹⁰ szerint vettem fel. Egyedi adatok közlésére az adott keretek között nincsen lehetőség, csak azoknak összesített értékelésére (1. táblázat). Ezen adatokból is kitűnik, hogy bár ethnikailag heterogén népességgel állunk szemben, származtatási helyük éppúgy, mint méreteik kis határokon belül mozognak. Hiányoznak a temetőből az extrém alakok termetben éppúgy, mint a koponyák abszolút nagyságában. A későbbi részben részletesen tárgyalásra kerülő taxonómiai megállapításokat támasztják alá a metrikus jellegek is: heterogenitásával mégis közel azonos származtatású ethnikummal állunk szemben: sem a helyi lakosságra, sem pedig belső-ázsiai vagy távol-keleti „avarságra” jellemző méretekkel és anatómiai variációkkal nem találkoztunk.

Az átlagos koponyajelző pl. a férfiaknál: 81,11 brachykephal (kissé a mesokephal határán), nőknél: 77,86 mesokephal. Ha a variációsszélességet is figyelembe vesszük, úgy szembetűnik, hogy az férfiaknál éppúgy, mint a nőknél igen nagy. Az anyag közepes és nem egy esetben igen töredékes megtartása miatt kevés adat állott rendelkezésünkre, így a közölt táblázat nem tekinthető szignifikánsnak még az egész Fehérvári úti temetőre vonatkozóan sem, inkább betekintést nyújt a feldolgozott anyagba.

NÉHÁNY SZÓ A FOGAKRÓL

Egy ethnikum egészségi viszonyaira éppúgy, mint egész korokra igen jellemzőek a fogak állapota. A Fehérvári úti avar temetőből sajnos csak 464 fog állott rendelkezésünkre, az összes várható fogaknak (ha felnőttekre 32, gyermekekre 20 fogat számítunk) 50,65%-a. 464 fogból szuvas (caries-es) volt: 8 db, azaz 3,44%. Ez szintén megfelel a VII—VIII. századi átlagnak, annál néhány tized százalékkal kevesebb.¹¹ Az in vivo elvesztett fogaknak a száma (idős kor következtében kihullott, sérülés következtében elvesztett és fogromlás következtében eltávolított vagy kihullott fogak együtt): 26, azaz 5,56%. A fogak abrázios foka nagy, átlagosan Körber-féle¹² 3,8%. A harapásformákat vizsgálva megállapítható, hogy a normális fedőharapás (opisthodontia) mellett 7 esetben (6 esetben nőnél és 1 esetben férfinél) fordult elő gyenge felülharapás (labidontia), 1 esetben tetőharapás (16-os sír) (stegodontia) és 1 esetben alulharapás (prodontia).

1. kép. Baloldalt: 26. számú sír, 18—20 év körüli nőnek (turáni-mediterrán típus) koponyája. Középen: 25. számú sír, 50—55 éves férfinak (keletbalti-turáni típus) koponyája. Jobboldalt: 19. számú sír, 40—50 év közötti férfinak (pamíri-keletbalti típus) koponyája négy normában
Left: Grave no. 26, the skull of a woman of 18 to 20 years (Turanian-Mediterranean type). Middle: Grave no. 25, the skull of a man of 50 to 55 years (East Baltic-Turanian type). Right: Grave no. 19, the skull of a man of 40 to 50 years (Pamirian-East Baltic type) in four norms

TAXONÓMIAI ELEMZÉS

34 vizsgált egyedből 24 volt alkalmas arra, hogy pontosan vagy hozzávetőlegesen meghatározzuk taxonómiai helyét. E 24 egyed típuseloszlása a következő:

Hiányzik e temetőrészből a nordikus, cromagnonid, dinári, atlanto-mediterrán, alpi típus tiszta előfordulásában, amely típusok a Kárpát-medence alaplakosságára elsősorban jellemző. Ugyancsak hiányzik a belső-ázsiai mongoloid típus is, mint a: szinid, bajkái, tungid, jeniszej (amerikanoid) és közép-ázsiai típus. A leggyakoribbak azok az átmeneti típusok, amelyekben gyengéd mongoloid jellegek keverednek az europid jellegekkel. Ilyen domináns típus elsősorban a turanid, és pamíri típus, továbbá fontos elemek a taurid, (armenoid) és uráli típus. A szajáni (tungid) típus csak más, főleg europid jellegű elemekkel fordul elő.

Ha most e temetőrészben domináns típusokat és azoknak keveredéseit rassz-genezis szempontjából vesszük vizsgálat alá, megállapítható, hogy e típusok Közép-Ázsiából származtathatók, elsősorban az Altáj-Szaján vidékéről; a turanid típusú egyedek elterjedése a Kászpi-tengertől keletre tehető, a pamíri elemek, pedig elsősorban¹³ az Amu-Darja, Szir-Darja, Karakalpak, Pamír-hegység vidékére. A keleti mediterrán elem származtatható a türkmén lakosságtól a türkmén sztyepp, Kopet-Dag vidékéről. Az uráli típusnak származtatási helye Nyugat-Szibéria, Urál és Szaján hegység közötti terület.

Olyan ethnikum tehát a Fehérvári úti avar kori temető emberanyaga amely a Kászpi tengeren túli, közép-ázsiai vidékről érkezett az országba, de nem lakott huzamosan a Kárpát-medencében, tehát nem volt alkalma a hosszanti együttlélés ideje alatt keveredni a helyi lakossággal.

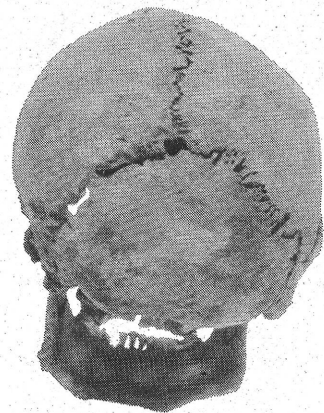
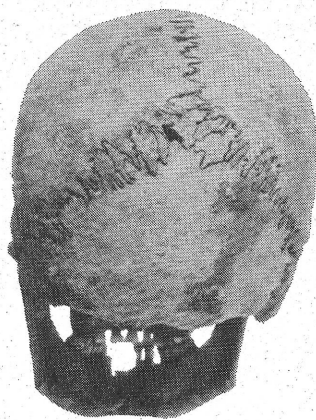
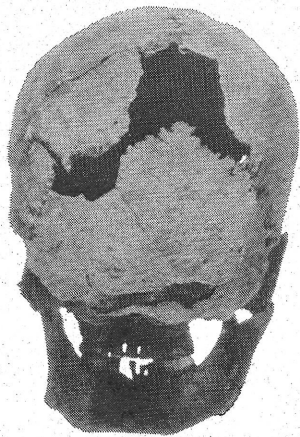
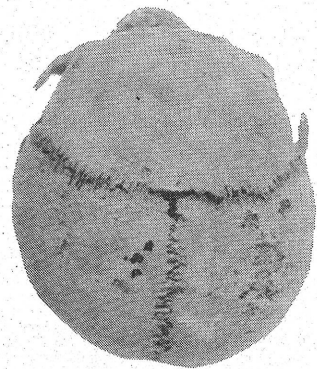
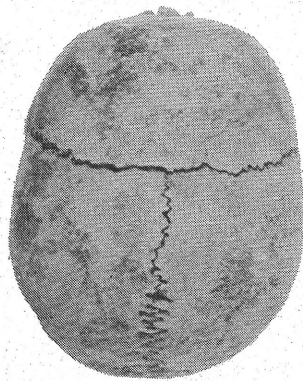
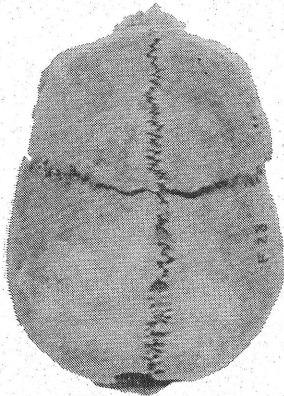
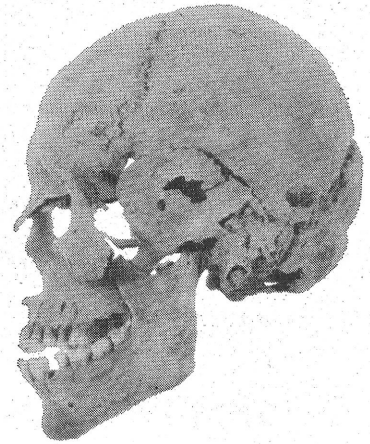
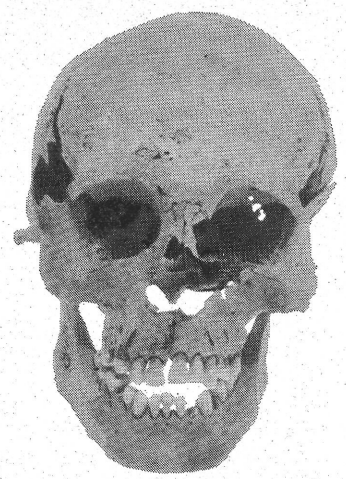
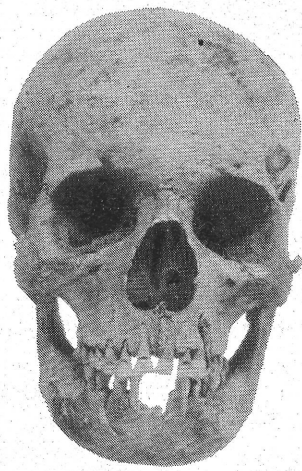
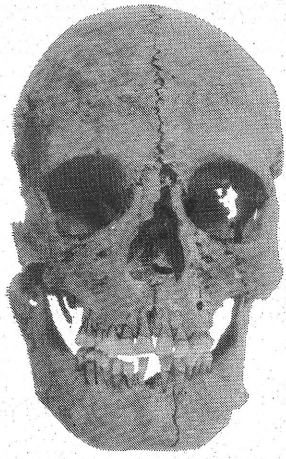
Ha a klasszikus avar kori antropológiai felosztásba szeretnénk e temetőt besorolni, akkor abba a kategóriába tartozik, amelybe az europid és mongoloid jellegű (II. kategória) temetőket soroltuk be: (Kiskőrös, Bakonykoppány, Adorján, Ondód, Urbőpuszta, Pilismarót-Basaharc, Jánoshida-Tótkérpuszta, Budafok stb.)

12-es sír. Töredékes kalott és rossz megtartású, törött vázcsontok. 50 éves nő. Típusa: közléről meg nem határozható mediterrán. Életbeni termet nem számítható. Dolichocephal, eurymetop. Sutura metopica 1:1. Hyperplatymer, euryknem.

13-as sír. 17 év körüli nőnek igen töredékes vázcsonttöredékei.

Típus vagy típuscsoport	sírszám
mediterrán (gracil?)	12. sz. sír.
nordikus — keleti mediterrán	28. sz. sír
cromagnonid — keletbalti	40. sz. sír
cromagnonid — turáni	45. sz. sír
keletbalti — turáni	43. sz. sír, 25. sz. sír, 27. sz. sír, 34. sz. sír, 42. sz. sír
turanid — mediterrán (gracil)	26. sz. sír, 44. sz. sír
uráli — nordikus	18. sz. sír
gracil-mediterrán — pamíri	37. sz. sír
uráli — gracil-mediterrán	38. sz. sír
keletbalti — szajáni	29. sz. sír
taurid — alpi — szajáni	30. sz. sír
szajáni — alpi	32. sz. sír
pamíri — keletbalti	19. sz. sír, 21. sz. sír, 17. sz. sír
pamíri — uráli	35. sz. sír
pamíri — taurid	39. sz. sír
pamíri — armenoid	16. sz. sír
meghatározatlan mongoloid	31. sz. sír

2. kép. Baloldalt: 28. számú sír, 40—50 éves nőnek (nordikus-keleti mediterrán típus) koponyája. Középen: 38. számú sír, 25—30 év körüli nőnek (uráli-mediterrán típus) koponyája. Jobboldalt: 39. számú sír, 20 év körüli férfinak (pamír-taurid típus) koponyája négy normában
Left: Grave no. 28, the skull of a woman of 40 to 50 years (Nordic-Eastern Mediterranean type). Middle: Grave no. 38, the skull of a woman of cca 25 to 30 years (Uralian-Mediterranean type). Right: Grave no. 39, the skull of a man of about 20 years (Pamirian-Tauridic type) in four norms.

14-es sír. 10—14 év körüli gyermeknek koponyatöredékei, ujjperce és egy őrlőfoga.

15-ös sír. Újszülött csecsemő falcsonttöredékei.

16-os sír. Bal falcsonti részén törött koponya állkapoccsal, közepes megtartású vázcsontok. 15 év körüli valószínűleg leánygyermek. Típusa: pamíri-armenoid. Számított életbeni termete: 150 cm körüli. Brachykephal, hypsikephal, akrokephal, eurymetop, euryprosop, euryen, mesokonch, mesorrhin, stenomer, mesoknem.

17-es sír. Kalott, állkapoccsal, töredékes nyakszirti rész, közel teljes, de töredékes vázcsontok. 50—55 éves nő. Típusa: keletbalti-pamíri kifejezett alveolaris prognathiával. Brachykephal, orthokephal, tapeinokephal, eurymetop, meso-hypsiconch, platymer, platycnem. Praelambdoid tájon öregkori lapulat (felszívódás).

18-as sír. Kalott jobb arci résszel és állcsonttal, igen töredékes hosszúcsontok és egyéb vázrészecskék. 50 év fölötti férfi. Típusa: uráli-nordikus. dolicho-mesokephal, eurymetop, chamaeconch, eurymer. Homlokon, falcsonti dudornál és koronavarrat mentén senilis atrofia.

19-es sír. Koponya bal halántékpikkely, bázis és nyakszirti rész nélkül, állkapocs. Közel teljes közepes megtartású vázcsontok. 40—50 év közötti férfi. Számított életbeni termet: 170 cm körüli. Típusa: pamíri-keletbalti. Akrokephal, eurymetop, leptoprosop, mesen, chamaeconch, chamaerrhin, leptostaphyllin, mesuran, eurymer, mesoknem.

20-as sír. Maturus nőnek igen rosszmegtartású gracilis vázcsontjai. Koponyából csak jobb csecsnyúlványi rész és falcsonti darab. Stenomer, mesoknem.

21-es sír. 6—7 éves gyermeknek arckoponyarésze 20 foggal és néhány hosszúcsont-diaphysis. Amennyiben jogosult már e korban a típusra következtetni, úgy taurid-kelet-európai típusjellegeket visel magán.

22-es sír. Koponyából csak falcsonttöredék és néhány fog, teljes, jó megtartású vázcsontok. 30 év körüli férfi. A vázcsontok vékonyak, gracilisek. Stenomer, euryknem. Számított életbeni termet: 160 cm körüli.

23-as sír. Adultus nőnek combcsont, sípcsont diaphysis-darabjai.

24-es sír. Adultus férfinak közel teljes, jó megtartású vázcsontjai. Platymer, platyknem. Számított életbeni termet: 161 cm körüli.

25-ös sír. Jó megtartású, teljes koponya állkapoccsal, kissé töredékes, de teljes vázcsontok. Férfi 50 év fölötti. Típusa: keletbalti-turáni. Brachykephal, orthokephal, tapeino-metriokephal, metriometop, euryprosop, mesen, mesokonch, chamaerrhin, leptostaphyllin, mesuran, platymer, hyperplatyknem. Erőteljes lineae nuchales. Os nasale közepe in vivo törött, kalluszképződéssel gyógyult, praelambdoid tájon resorptio. Számított életbeni termet: 165 cm körüli.

26-os sír. 18—20 év körüli nőnek koponyája állkapocsrészei és vázcsontjai. Típusa: turáni-mediterrán. Brachykephal, hypsikephal, tapeino-metriokephal, eurymetop, mesoprosop, lepten, mesokonch, mesorrhin, mesostaphyllin, brachyuran, stenomer, mesoknem. Számított életbeni termet: 153 cm körüli.

27-es sír. 40—50 év közötti férfinak koponyája állkapoccsal és közepes megtartású vázcsontjai. Típusa: turáni-keletbalti. Brachykephal, orthokephal, tapeinokephal, stenometop, mesoprosop, mesen, mesokonch, mesorrhin, leptostaphyllin, brachyuran, platymer, euryknem. Számított életbeni termet: 165 cm körüli.

28-as sír. Koponya, melynek falcsonti és occipitalis része töredékes, állkapocs vázcsontok nélkül. 40—50 éves egyén, valószínűleg nő. Típusa: nordikus-keleti mediterrán. Hyperdolichocephal, hypsikephal, akrokephal, eurymetop, leptoprosop, lepten, mesokonch, leptorrhin, brachyuran.

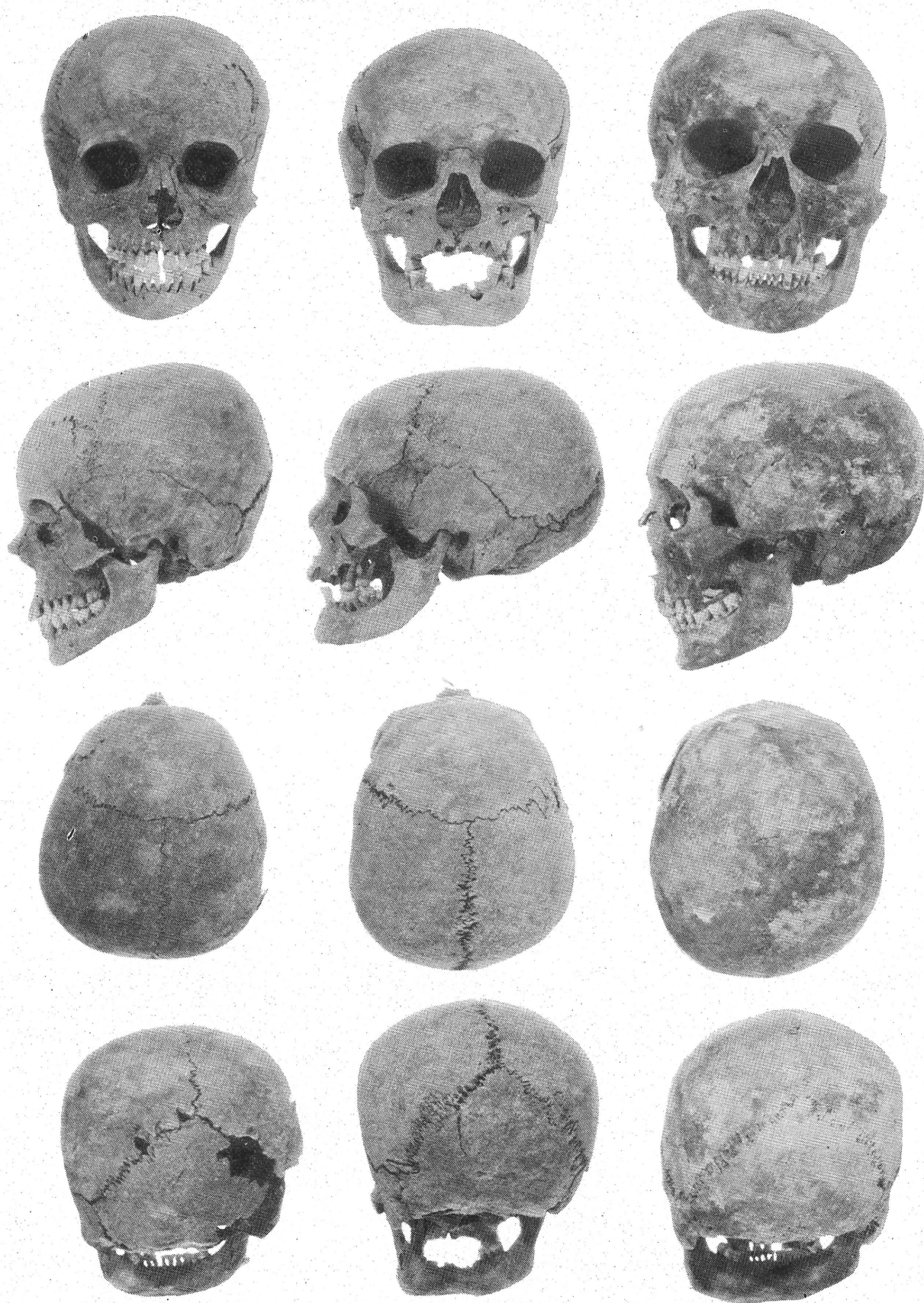
29-es sír. Kalott, töredékes arci résszel, állkapocs és közel teljes, töredékes vázcsontok. 20—25 éves valószínűleg férfi. Típusa: turáni-szajáni. Brachykephal, orthokephal, tapeinokephal, metriometop, mesoprosop, mesen, hypsikonch, mesorrhin, brachyuran, platymer, euryknem. Számított életbeni termet: 167 cm körüli.

30-as sír. Agykoponya, állkapocs, közel teljes vázcsontozat. 40—50 év közötti férfi. Típusa: taurid-alpi-szajáni. Brachykephal, hypsikephal, metriokephal, eurymetop, hypsikonch, platymer, mesoknem. Homlokon osteoporotikus terület. Számított életbeni termet: 171 cm.

31-es sír. 13 év körüli leánygyermeknek (?) arckoponyája, és töredékes vázcsontjai. Típusa erőteljesen mongolid lehetett, közelebről nem állapítható meg.

32-es sír. 8 év körüli gyermeknek töredékes koponyája, jobb oldali állkapocsa és vázcsontjai. Szaján-alpi típushoz tartozhatott.

33-as sír. Földben másodlagosan deformálódott kalott, töredékes közel teljes vázcsontok. Ezek alapján inkább leánygyermek. Életkora: 6—7 év.

3. kép. Baloldalt: 16. számú sír, 15 év körüli leánygyermeknek (valószínűleg pamíri-armenoid típus) koponyája. Középen: 38. számú sír, 35—40 körüli férfinak (gracil-mediterrán-pamíri típus) koponyája. Jobboldalt: 27. számú sír, 40—50 év közötti férfi (turáni-keletbalti típus) koponyája négy normában
 Left: Grave no. 16, the skull of a girl of about 15 years (probably Pamirian-Armenoidic type). Middle: Grave no. 38, the skull of a man of about 30 to 40 years (gracile-Mediterranean-Pamirian type). Right: Grave no. 27, the skull of a man of 40 to 50 years (Turanian-East Baltic type) in four norms

1. táblázat.

A Fehérvári úti avar kori temető csontvázanyagának, főbb méreteinek és jelzőinek paraméterei

Martin f. szám	Méretek és jelzők	Férfiak					Nők				
		N	M	$\pm_m$	$V_{min}-V_{max}$	S^2	N	M	$\pm_m$	$V_{min}-V_{max}$	S^2
1.	Agykoponya legnagyobb hosszúsága (g-op)	10	180,6	1,65	168—181	47,2	13	174,9	1,34	157—176	48,8
8.	Koponya legnagyobb szélessége (eu-eu)	10	146,2	2,08	115—146	28,7	13	141,6	1,97	136—146	26,2
9.	Legkisebb homlokszélesség (ft-ft)	9	98,3	1,06	93—105	8,3	12	96,6	1,00	91—99	11,1
17.	Basion-bregma-magasság (ba-b)	8	124,5	2,00	120—131	9,8	11	92,2	1,96	86—95	9,9
20.	Porion-bregma-magasság (po-b)	7	112,8	1,55	108—119	30,1	12	110,2	2,00	108—116	13,6
23.	Koponya kerülete gl-n keresztül	10	510,1	2,85	480—521	261,4	13	500,1	3,07	492—513	208,6
45.	Járomívszélesség (zy-zy)	6	136,6	2,41	122—141	8,7	10	131,1	1,17	126—137	6,6
47.	Arcmagasság (n-gn)	6	126,6	2,69	114—136	26,6	10	120,1	1,96	117—129	19,9
48.	Felsőarcmagasság (n-pr)	8	70,9	0,97	66—73	42,6	10	66,7	1,00	62—70	37,8
71/a.	Legkisebb állkapocsszélesség	9	31,4	0,52	28—36	8,7	12	29,6	0,26	25—31	7,7
72.	Arcprofilszög	7	84,7°	0,16	81°—87°	6,6	9	81°	0,26	79—85	5,5
73.	Állkapocsszög	10	124°	1,04	115°—131°	47,7	10	128°	1,65	119—131	39,7
8:1	Hosszúság-szélesség-jelző (Garson)	9	81,11	2,41	75,67—85,88	26,6	12	77,86	2,80	69,44—88,81	48,91
20:1	Hosszúság-magasság-jelző (Martin)	9	62,78	1,78	58,96—67,77	11,12	12	63,22	1,78	60,71—68,61	12,68
20:8	Szélesség-magasság-jelző (Martin)	9	76,71	2,06	71,70—82,81	12,71	12	78,01	1,97	75,12—81,82	10,00
9:8	Transversalis-frontoparietalis-jelző (Martin)	10	65,75	1,87	60,67—69,71	11,12	11	68,09	1,78	61,87—71,11	11,97
47:45	Arcjelző (Kollmann)	7	92,65	2,01	86,77—96,50	10,10	10	91,60	2,19	86,70—96,60	9,91
48:45	Felsőarcjelző (Kollmann)	7	51,76	1,78	48,68—54,71	5,12	9	51,15	1,88	48,82—55,71	6,17
52:51	Szemüregjelző (Martin)	10	85,6	0,61	80,11—91,98	16,61	12	87,71	0,21	80,01—92,71	14,18
	Termet	10	165,7	1,65	160—171	10,11	7	160,00	1,01	153—168	13,39
H/1	Felkar legnagyobb hosszúsága	9	326,1	0,71	306—340	12,61	9	310,1	2,71	301—326	15,50
F/1	Combcsont legnagyobb hosszúsága	7	430,2	3,65	416—462	416,10	8	406,1	2,67	399—438	360,0
T/1	Sípcsont legnagyobb hosszúsága	5	352,1	4,36	319—365	549,90	9	371,5	5,81	350—392	200,8
10:9	Pilaszter-jelző (Martin)	8	102,53	2,47	92—121	161,72	12	101,87	1,98	87—118	178,9
9a:8a	Cnemicus-jelző (Manouvrier-Verneaux)	7	59,99	1,67	56—78	46,48	11	61,18	1,99	56—67	50,91

34-es sír. 50 év fölötti valószínűleg nőnek kalottörödékei és közepes megtartású vázcsontjai. Típusa: turáni esetleg keletbalti keveredéssel. Mesokephal, eurymer, euryknem.

35-ös sír. 40—50 év közötti valószínűleg nőnek másodlagosan kismértékben deformált kalottja, maxilla-részei és közel teljes, de törödékes vázcsontjai. Típusa: pamiri-uráli lehetett. Dolicho-mesokephal, hypsikephal, akrokephal, eurymetop, mesoprosop, lepten, hypsikonch, chamaerrhin, eurymer, mesoknem. Számított életbeni termet: 158 cm körüli.

36-os sír. 40—50 év közötti nőnek törödékes kalottja és teljes vázcsontjai. Típusa pontosan nem állapítható meg, valamely kis termetű brachykephal típushoz tartozhatott. Hyperbrachykephal, hypsikephal, tapeinokephal, metriometop, eurymer, euryknem. Számított életbeni termete: 160 cm körüli.

37-es sír. Jó megtartású koponya, állkapoccsal és vázcsontok. 35—40 év körüli valószínűleg férfi. Típusa: gracil-mediterrán — pamíri. Mesokephal, chamaecephal, tapeinokephal, metriometop, eurymetop, mesen, chamaekonch, mesorrhin, brachyuran, platymer, euryknem. Számított életbeni termet: 165 cm.

38-as sír. Koponya állcsonttal és vázcsontok. 25—30 év körüli nő. Típusa: uráli-mediterrán. Mesokephal, hypsikephal, metriokephal, eurymetop, mesoprosop, mesen, mesokonch, mesorrhin, leptostaphyllin, eurymer, mesoknem. Számított életbeni termet: 168 cm.

39-es sír. 20 éves férfinek kismértékben törödékes koponyája és jó megtartású vázcsontjai. Típusa: pamíri-taurid. Hyperbrachykephal, hypsikephal, metriokephal, metriometop, hyperleptoprosop, mesen mesokonch, leptorrhin, leptostaphyllin, brachyuran, platymer, platyknem. Számított életbeni termet: 167 cm.

40-es sír. 50 év körüli férfinek agykoponyája, arckoponya maxilláris része, törödékes állkapcsa és közel teljes vázcsontozat. Típusa: cromagnonid-keletbalti. Mesokephal, hypsikephal, metriokephal, eurymetop, mesokonch, platymer, platyknem. Számított életbeni termet: 166 cm.

41-es sír. 10—12 éves gyermeknek néhány foga és hosszúcsont közép-részei.

42-es sír. 16 éves gyermeknek (valószínűleg leánygyermeknek) koponyája állkapoccsal és vázcsontjai. Típusa valószínűleg keletbalti lehetett. Brachykephal, hypsikephal, tapeinokephal, stenometop., euryprosop, brachyuran, platymer, euryknem. Számított termete: 160 cm körüli.

43-as sír. 13—14 év körüli fiúgyermeknek jobb oldali részében törödékes koponyája és vázcsontjai. Típusa: keletbalti-turáni. Brachykephal, hypsikephal, tapeinokephal, eurymetop, euryprosop, euryen, hypsikonch, mesorrhin, mesuran, hyperplatymer, platyknem. Számított életbeni termet: 148 cm körüli.

44-es sír. 50 év körüli nőnek kalottja, állkapcsának jobb oldala, vázcsontokból csak nagyobb csontrészek. Típusa valószínűleg turáni-mediterrán lehetett. Dolichocephal, orthocephal, akrokephal, eurymetop, platymer, mesoknem. Számított életbeni termet: 163 cm.

45-ös sír. 45 év körüli valószínűleg nőnek kalottja, állkapcsa és vázcsontjai. Típusa: cromagnonid-turáni lehetett. Brachykephal, platymer, számított életbeni termete: 160 cm körüli.

JEGYZETEK

- 1 *Martin, R.*: Lehrbuch der Anthropologie. Fischer Verlag, Jena, 1928.
- 2 *Vallois, H.*: La durée de la vie chez l'homme fossile. L'Anthropologie. T. 47. (1937). Pp. 499—532.
- 3 *Körber, E.*: Abrasion und Artikulationsbewegung. Zeitschr. d. Deutsch. Zahnhl. 12. (1957) Pp. 117—129.
- 4 *Nemeskéri, J.* — *Harsányi, L.*: A csontvázleletek életkorának meghatározási módszereiről és azok alkalmazhatóságáról. M. T. A. Biol. Csop. Közleményei. I. 2. (1958) Pp. 115—164.
- 5 *Nemeskéri, J.* — *Harsányi, L.* — *Acsádi Gy.*: Methoden zur Diagnose des Lebensalter von Skelettfunden. Anthropologischer Anzeiger. Stuttgart, (1960) T. 24. Pp. 70—95.
- 6 *Todd, T.*: Age changes in pubic Bones. Amer. J. of Phys. Anthropol. 3. (1920) Pp. 283—334.
- 7 *Krogman, W.*: The human Skeleton in Forensic Medicine. Charles Thomas Springfield, Illinois. 1962.
- 8 *Balogh, K.*: Fogászat. Medicina Kiadó. Budapest. 1964.
- 9 *Brothwell, R.*: Digging up Bones. British Museum. London. 1963. — *Kiszely, I.*: Sírok, csontok, emberek. Gondolat Kiadó. Budapest. 1969.
- 10 Ua. mint 1. és 7.
- 11 *Kiszely, I.*: Sírok, csontok, emberek. Gondolat Kiadó. Budapest. 1969. 191—195-ös oldal.
- 12 Ua. mint 1.
- 13 Ua. mint 7.
- 14 Ua. mint 3.
- 15 *Lipták, P.*: Zur Frage der anthropologischen Beziehungen zwischen dem mittleren Donaubecken und Mittelasien. Acta Orient. Hung. T. V. Fasc. 3. (1955) Pp. 271—312.
- 16 *Lipták, P.*: Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstromgebiet. Acta Arch. T. 8. Fasc. 1—4. (1957) Pp. 199—268.
- 17 *Osanin, L.*: Les matériaux sur l'anthropologie de l'Asie Centrale. Bulletin de l'Université de l'Asie Centrale. 16. (1927) Pp. 171—186 és 17 (1928) Pp. 63—102.

ISTVÁN KISZELY

THE SHORT DESCRIPTIVE THE MAIN
ANTHROPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE
AVAR CEMETERY OF BUDAPEST — FEHÉRVÁRI ÚT

The short descriptive paper contains the main anthropological characteristics of 34 individuals of the Avar cemetery at Budapest-Fehérvári-út, apt to scientific treatment. The bones lending themselves to anthropological investigation are only a fragment of a larger Avar cemetery. (The excavations were led by the archaeologist Dr. Margit Nagy.) The entire material contained a single neonatus and two infantes I only. The metric data are rather homogeneous. The average cranium index (measurement 8:1 according to Martin) is 81,11. The ratio of teeth with caries is 3,44%. Of the investigated 34 individuals 24 were suitable for type definition. The pure occurrences of the Nordic, Cromagnonidic,

Dinarian, Atlanto-Mediterranean and Alpine types are missing from the cemetery, just as the pure Mongolid types. The most types may be enlisted to such a transitional taxonomical unit in which slight Mongolid characters are mixed with European ones. The dominant types are the Turanian and Pamirian, but Tauridic and Uralian ones also occur. Thus we are faced by an ethnic unit the racial genesis of which leads one beyond the Caspian Sea, to Central Asia, which did not live long in the Carpathian Basin, however, unable to mix with the local element in a high degree. Beside these types naturally there appear individuals characteristic of the local population as well in the cemetery.